

80. rocznica powołania „Szarych Szeregów”

Krzysztof Jurek Wojsław

Tego samego dnia 27 września 1939 r., kiedy gen. Michał Karaszewicz-Tokarzewski mobilizował do podjęcia walki z okupantami w szeregach Służby Zwycięstwu Polsce, Naczelna Rada Harcerska powołała do życia konspiracyjną organizację Związku Harcerstwa Polskiego, funkcjonującą do 1945 r. pod kryptonimem „Szare Szeregi”.

Pisze hm. Stanisław Broniewski „Orsza”:
Przejęcie Związku Harcerstwa Polskiego do konspiracji poprzedziła we wrześniu 1939 r. bohaterska walka harcerzy w ramach Pogotowia Wojennego Harcerzy podobnie jak i bohaterska walka harcerów w ramach Pogotowia Wojennego Harcerów [...] Jednostki organizacyjne harcerzy, a nieraz i pojedynczy harcerze, poszli do tej walki żywiołowo, z zapalem i bezgraniczną ofiarnością. Ponieważ wielkie straty w samej walce oraz podczas splatających się z nią bezpośrednich egzekucji, przeprowadzanych przez wkraczających Niemców [...] Naczelni po przejęciu frontu we wrześniu 1939 r. Organizacja Harcerzy odzwierciedlała się żywiołowo. Wszędzie powstawały wówczas harcerskie konspiracyjne jednostki organizacyjne; najczęstszymi były to drużyny, które później dopiero wiązały się w hufce i chorągwie.

Celem, jaki postawiła przed sobą Organizacja Harcerzy rozpoczynając konspirację w okresie II Wojny Światowej, było prowadzenie pracy wychowawczej. Wzorem, do którego w tej pracy zmierzano, była sylwetka zarysowana Prawem Harcerskim. Zgodnie z zasadami metodyki skautowej i harcerskiej, wychowanie to odbywało się poprzez czyn, którym w okresie wojny mogła być tylko walka. Tworząc takiego rozumienia celu był pierwszy Naczelnik Harcerzy w okresie wojny – hm. Florian Marciniak [...].

Nazwa „Szare Szeregi” została przyjęta w całym kraju dopiero w 1940 r. Początko-

Hm. Florian Marciniak ps. „Jerzy Nowak”, „Szary”

wo kryptonim ten używany był wyłącznie w Poznaniu; jego geneza związana była z akcją informacyjną, przeprowadzoną przez poznańskich harcerzy, polegającą na podrobnym do skrynek pocztowych rodzin niemieckich ulotek, informujących że zamieszkujący tam dorychczas Polacy bynajmniej nie dobrowolnie opuścili swoje mieszkania.

Stanisław Broniewski ps. „Orsza”

Owe ulotki podpisane były inicjałami SS. Hm. dr Józef Wiza i hm. Roman Łuczywek rozwinęli ten skrót, formując nazwę „Szare Szeregi”. Kryptonim przyjął się najpierw w Poznaniu, a potem stał się oficjalnym kryptonimem całej podziemnej organizacji harcerskiej.

Organizacja, w swej stosunkowo krótkiej historii, miała trzech naczelników: **Florian Marciniaka** ps. „Jerzy Nowak”, „Szary”, (27 września 1939 – 6 maja 1943), **Stanisława Broniewskiego** ps. „Orsza”, „Witold” (12 maja 1943 – 3 października 1944) i **Leona Marszałka** ps. „Adam”, „Brzoza” (3 października 1944 – 18 stycznia 1945).

Hasłem przewodnim Szarych Szeregów była maksyma „Dzisiaj-jutro-Pojutrze”. „Dzisiaj” oznaczało przygotowanie się do walki zbrojnej, walkę konspiracyjną przejawiającą się akcjami sabotażowymi, oraz również walkę zbrojną – odbijanie więźniów i dywersję. „Jutro” symbolizowało przyszłe

Leon Marszałek ps. „Adam”, „Brzoza”

jawne starcie z okupantem, a „Pojutrze” – najtrudniejszą część pracy: odbudowę wolnej i niepodległej Polski.

3 listopada 1942 roku Szare Szeregi podzielone zostały na trzy kategorie wiekowe. Pierwszą z nich byli **Zawiszczy** (12-14 lat). Mieli za zadanie przede wszystkim kontynuowanie podjętej przed wojną nauki. Byli także szkoleni do służby pomocniczej na czas ewentualnego powstania. **Starsi** (15-17 lat) – **Bojowe Szkoły**, uczyli się już podstaw wojskowości. Walczyli w ramach małego sabotażu, prowadzili działania w Wywiadzie Informacji Szarych Szeregów, zajmując się obserwacją dróg, ruchów nieprzyjaciela itp. Do jednej z najgłośniejszych ich akcji należy zdjęcie niemieckiej tablicy z pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie. **Najstarsi** (powyżej 17 lat) **należeli do Grupy Szurmowych**. Zajmowali się głównie dywersją i walką zbrojną z wrogiem. To właśnie oni zorganizowali Akcję pod Arsenalem czy

Pamięć i tożsamość

fol. archiwum

reż zamach na gen. Kutshere. Jednocześnie uczęszczali do tajnych szkół, przygotowując się do życia w przyszłej, wolnej Polsce. Niektórzy, a było tych szczęśliwców około 320, ukończyli Szkołę Podchorążych Rezerwy „Agricola”. Z ich szeregów wywodził się, m.in. słynny batalion „Zośka”, nazwany tak na cześć Tadeusza Zawadzkiego, zabitego w czasie akcji w Ścieczychach dowódcy Grup Szuurnowych.

Szare Szeregi współpracowały z Delegaturą, Rządem Polskim na Emigracji oraz Komendą Główną Armii Krajowej. Jako organizacja nigdy nie straciła swojej suwerenności.

Opierały się na strukturach przedwojennego ZHR. Wewnątrz organizacji posługiwano się kryptonimami: Kwatery Główna – pastelki; chorągwie – ulce; hufce – roje; drużyny – rodziny; zastępy – pszczoły. Kwatera Główna kierowała w okresie najpełniejszego rozwoju pracą 20 chorągwi

(iii) harcerskich; wśród nich 5 obejmowało tereny zachodnie włączone do Rzeszy, pozostałe działały na terenie Generalnego Gubernatorstwa.

Członków organizacji obowiązywało przedwojenne Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie. Przyrzeczenie uzupełniono dodatkową ręką konspiracyjną:

Ślubuję na Twoje ręce pełnić służbę w Szarych Szeregach, tajemnic organizacyjnych dochować, do rozkazów służbowych się stosować, nie cofnąć się przed ofiarą życia.

Szare Szeregi zostały rozwiązane 17 stycznia 1945 r., dwa dni przed wydaniem przez gen.

Okulickiego „Niedźwiadka” rozkazu o rozwiązaniu Armii Krajowej. Byli członkowie organizacji po upadku komunizmu w Polsce, w sierpniu 1990 r. powołali do życia Stowarzyszenie Szarych Szeregów. Pierwszym przewodniczącym Stowarzyszenia był hm. Stanisław Broniewski „Orsza”, obecnie funkcję tę pełni prof. dr hab. Wojciech Wojski.

